

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

©2023 ДАВИДОВА О. Ю., МИХАЛЬЧЕНКО О. Ю.

УДК 338.48
JEL: L83; M21; O10; O13; R58; Z31; Z32; Z39

Давидова О. Ю., Михальченко О. Ю. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму як складової соціально-економічного розвитку України

Мета статті – дослідити поточні тенденції та ініціативи інклюзивного туризму в Україні, а також визначити виклики та можливості, пов'язані з його розвитком. У статті досліджено внутрішні туристичні потоки в Україні. Доведено, що переважна частина людей з інвалідністю не може дозволити собі комфортні безбар'єрні подорожі. Досліджено фізичні та суспільні бар'єри, з якими стикаються люди з інвалідністю, які подорожують Україною. Визначено основоположні чинники, якими інклюзивний туризм може сприяти сталому розвитку в Україні. Визначено пріоритетні напрями розвитку інклюзивного туризму як великого потенціалу для забезпечення значних економічних і соціальних переваг. Пропонуючи практики доступного туризму, Україна зможе продемонструвати на світовій арені сфери гостинності свою прихильність до сталого розвитку туризму та довести можливість позиціонувати себе як суб'єкт, відданий добробуту всіх зацікавлених груп населення. Визначено першочергові проблеми та переваги розвитку інклюзивного туризму в Україні. Досліджено рейтинг доступності, який висвітлює великі проблеми мобільності, з якими стикаються жителі великих міст України. Вивчено розподіл внутрішніх туристів, що обслуговувалися турагентами, за метою поїздки та регіонами. Доведено, що політична та економічна нестабільність, яка вплинула на Україну останніми роками, додала додаткових викликів для розвитку інклюзивного туризму в країні. Визначено особливості розвитку туризму в Україні, зокрема напрями сприяння розвитку інклюзивного туризму, які дозволять розвинути більш інклюзивну та сталу індустрію туризму, а також позиціонувати себе як відповідальний та чуйний напрям. Доведено, що впровадження практик інклюзивного туризму має вирішальне значення для зростання та розвитку української індустрії туризму. Ці практики мають бути інтегровані в комплексну стратегію управління туризмом, яка враховує потреби та інтереси всіх зацікавлених сторін. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є визначення економічного ефекту від розвитку інклюзивного туризму в Україні, подальший розвиток індустрії гостинності.

Ключові слова: розвиток, інклюзивний туризм, доступний туризм, подорожі, туристи, турагенство.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 8.

Давидова Оксана Юріївна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри готельного і ресторанного бізнесу, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: davydova_oks@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3045-9464>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAA-2501-2020>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210600924>

Михальченко Олександра Юріївна – студентка факультету міжнародної економіки і підприємництва, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: oleksandra.mykhalchenko@hneu.net

UDC 338.48
JEL: L83; M21; O10; O13; R58; Z31; Z32; Z39

Davydova O. Yu., Mykhalchenko O. Yu. The Problems and Prospects for the Development of Inclusive Tourism as a Component of Socioeconomic Development of Ukraine

The aim of the article is to study the current trends and initiatives of inclusive tourism in Ukraine, as well as to identify the challenges and opportunities associated with its development. The article examines the internal tourist flows in Ukraine. It has been proved that the vast majority of people with disabilities cannot afford a comfortable barrier-free travel. The physical and societal barriers faced by people with disabilities traveling in Ukraine are studied. The fundamental factors by which inclusive tourism can contribute to sustainable development in Ukraine are identified. The priority directions for the development of inclusive tourism as a great potential for providing significant economic and social benefits have been identified. By promoting the practices of accessible tourism, Ukraine will be able to demonstrate its commitment to sustainable tourism development on the world stage of the hospitality sector and to prove the ability to position itself as an entity committed to the well-being of all interested population groups. The priority problems and advantages of the development of inclusive tourism in Ukraine are identified. The accessibility rating has been studied, which highlighted the major mobility problems faced by residents of large cities of Ukraine. The distribution of domestic tourists served by travel agents is studied both by the purpose of the trip and by regions. It is proved that the political and economic instability that has affected the Ukraine in recent years has supplied additional challenges for the development of inclusive tourism in the country. The features of tourism development in Ukraine are defined, in particular the directions of promoting the development of inclusive tourism, which will allow to develop a more inclusive and sustainable tourism industry, as well as position itself as a responsible and responsive direction. It is proved that the implementation of inclusive tourism practices is crucial for the growth and development of the Ukrainian tourism industry. These practices should be integrated into a comprehensive tourism management strategy that takes into account the needs and interests of all stakeholders. Prospect for further research in this direction is to determine the economic effect of the development of inclusive tourism in Ukraine, further development of the hospitality industry.

Keywords: development, inclusive tourism, affordable tourism, travels, tourists, travel agency.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 8.

Davydova Oksana Yu. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Hotel and Restaurant Business, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: davydova_oks@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3045-9464>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAA-2501-2020>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210600924>

Mykhalchenko Oleksandra Yu. – Student of the Faculty of International Economics and Entrepreneurship, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: oleksandra.mykhalchenko@hneu.net

Україна є державою з багатою культурною спадщиною та різноманітним ландшафтом із низкою популярних напрямів серед міжнародних туристів. Проте туризм в Україні стикається з численними проблемами, включно з відсутністю сталого розвитку та недостатньою інфраструктурою для розміщення зростаючої кількості відвідувачів.

У світлі цих викликів інклюзивний туризм розглядається як можливе рішення для сприяння довгостроковій стійкості української індустрії туризму, одночасно забезпечуючи справедливий розподіл необхідних умов між усіма зацікавленими сторонами, включно з місцевими громадами, малим і середнім бізнесом.

Питання інклюзивного туризму в Україні стають все більш актуальними для нашого суспільства та розглядаються не лише в прикладній площині, але досліджуються і вітчизняними науковцями, серед яких можна виокремити роботи О. Бейдик, А. Войтовської, О. Угоднікової, Ю. Хруща та інших. Але сучасні реалії вимагають нових підходів до забезпечення розвитку інклюзивного туризму в Україні для забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі та реагування на виклики, що стоять перед галуззю в сучасних умовах.

Метою статті є дослідження поточних тенденцій та ініціатив інклюзивного туризму в Україні, а також визначення викликів і можливостей, пов'язаних із його розвитком.

Індустрія туризму останніми роками переживає безпрецедентне зростання та продовжить розвиватися швидкими темпами в найближчому майбутньому. Глобальна індустрія подорожей і туризму є невід'ємною рушійною силою економічного зростання багатьох країн, зокрема України. Проведене

соціальне дослідження щодо внутрішнього туризму в Україні довело, що країною подорожують з туристичною метою 38% українців віком 15–70 років. Найчастіше такі мандрівки з туристичною метою відбуваються раз на рік (рис. 1) [1, с. 6].

Разом із тим, станом на 1 січня 2020 р. в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю [2]. На жаль, переважна частина людей з інвалідністю не може дозволити собі комфортні безбар'єрні подорожі та стикається з численними перешкодами, коли справа доходить до туризму Україною. Ці перешкоди, такі як відсутність доступного транспорту, інфраструктури та послуг, можна пояснити обмеженою доступністю ресурсів, знань і підтримки для людей з інвалідністю. Крім фізичних бар'єрів, люди з інвалідністю в Україні також можуть стикатися із суспільними бар'єрами, включно з дискримінацією та недостатнім усвідомленням своїх потреб.

Існує доволі велика кількість тлумачень терміна «інклюзивний туризм»: туризм для всіх (англ. *tourism for all*), туризм без бар'єрів або безбар'єрний туризм (англ. *tourism without barriers*, нім. *barrier-frei tourismus*), доступний туризм (англ. *accessible tourism*) або доступний туризм для всіх (англ. *accessible tourism for all*). Важливо розуміти, що, незважаючи на семантичні відмінності, йдеться про єдине визначення інклюзивного, доступного для всіх туризму.

Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) – спеціалізована установа системи ООН, що об'єднує 157 країн-членів, займається розвитком стійкого та загальнодоступного туризму та є провідною міжна-

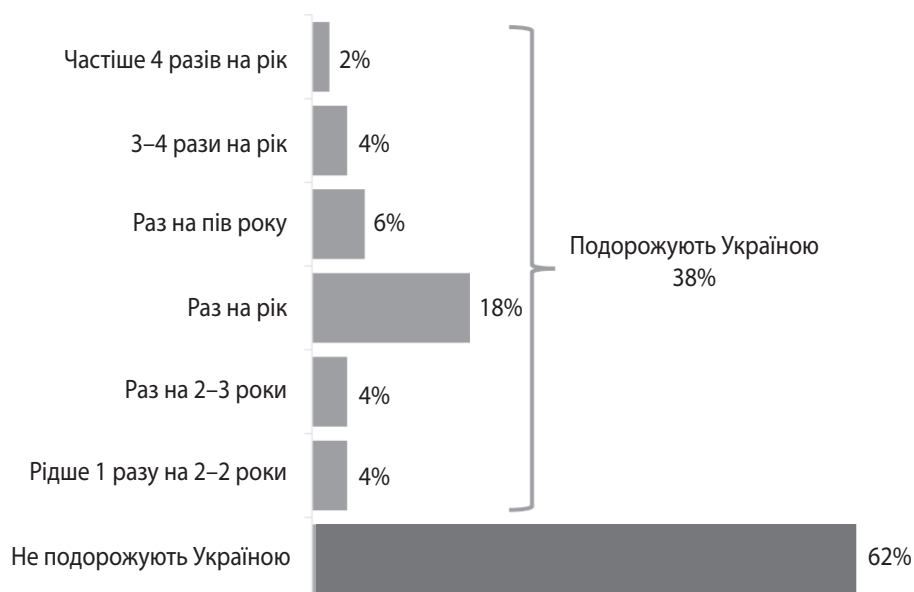

Рис. 1. Залученість українців до внутрішнього туризму, %

родною організацією у сфері туризму, надає таке визначення: інклюзивний туризм – сприяння економічному, соціальному, культурному та екологічному розвитку туристичних напрямків шляхом залучення та участі всіх зацікавлених сторін, включно з громадами, корінними народами, неурядовими організаціями, приватним сектором та органами державної влади. Інклюзивний туризм визначається як форма туризму, яка передбачає процес співпраці між різними учасниками сфери туризму, що дозволяє людям з особливими потребами, включно з мобільними, візуальними, слуховими та когнітивними, мати доступність і функціонувати незалежно, на рівних умовах, із почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища [3; 4].

Доступність – це центральний елемент будь-якої соціально-відповідальної та стійкої політики у сфері туризму. Це безсумнівна умова дотримання прав людини та виключна можливість для бізнесу. Необхідно зазначити, що забезпечення доступного туризму є актуальним питанням не тільки для людей з інвалідністю або з особливими потребами, але й держави в цілому. Конвенція ООН про права інвалідів характеризує доступність як рівний доступ людей до: фізичного оточення; транспорту, інформації та зв'язку, включно з інформаційно-комунікаційними технологіями та системами; інших об'єктів і послуг, відкритим або тим, що надаються для населення, як у міських, так і в сільських районах.

Безбар'єрний і доступний туризм є важливою складовою сталого розвитку України в кількох аспектах.

До ключових чинників сприяння інклюзивного туризму сталому розвитку в Україні, можна віднести такі:

- 1) *економічний*: туризм може створювати можливість для працевлаштування та створення бізнесу, що, своєю чергою, веде до економічного зростання в країні. Розвиток цієї сфери може гарантувати, що місцеві жителі та підприємства отримують вигоду, сприяючи економічному зростанню свого регіону;
- 2) *соціальний*: туризм має потенціал для зміцнення соціальної єдності та міжкультурного розуміння, що є важливим елементом сталого розвитку. Інклюзивний туризм сприяє залученню та участі всіх зацікавлених груп, включно з громадами, корінними народами, неурядовими організаціями, приватним сектором та органами державної влади у процесах прийняття рішень. Більше третини населення України (36,3%) і людей з інвалідністю (39,6%) висловили готовність підписувати петиції та підтримувати кампанії із захисту прав людей з інвалідністю. До чверті населення України (24,9%) та людей з інвалідністю (22,5%) готові фінансово допомагати конкретним людям з

інвалідністю. Кожен п'ятий українець готовий працювати в одному колективі та навчатися разом з людьми з інвалідністю (20,7%) для забезпечення прав людей з інвалідністю. Лише близько 4% відсотків українців вважають, що тема прав людей з інвалідністю для них не актуальна, і тільки 11,6% не готові нічого робити для захисту прав людей з інвалідністю. Більшість населення України готова допомагати людям з інвалідністю тим чи іншим способом (75%) [5, с. 21];

- 3) *охорона навколишнього середовища*: туризм може мати значний вплив на навколишнє середовище, і тому важливо сприяти сталим практикам цієї сфери. Інклюзивність може гарантувати, що розвиток туризму враховує проблеми навколишнього середовища та сприяє сталим і відповідальним практикам, які мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище;
- 4) *збереження культурної спадщини*: туризм також може допомогти зберегти культурну спадщину, водночас сприяючи відповідальній туристичній практиці. Таким чином, стає можливим забезпечення збереження та популяризації культурної спадщини з повагою до місцевих громад і традицій.

За таких умов для України важливо віддати пріоритет розвитку інклюзивного туризму, оскільки він має потенціал для забезпечення значних економічних і соціальних переваг. Пропагуючи практики доступного туризму, Україна може продемонструвати на світовій арені сфери гостинності свою прихильність до сталого розвитку туризму. У держави з'явиться можливість позиціонувати себе як суб'єкт, відданий добробуту всіх зацікавлених груп населення. Україна має потенціал стати провідним напрямком для безбар'єрного туризму, враховуючи її багате історичне минуле та різнобарвні краєвиди разом із високоатраaktivними для туристів екологічними територіями. Однак існує спектр певних проблем, які необхідно розв'язати, щоб повноцінно розвивати державу в напрямку туризму, доступного для всіх груп населення.

Однією з головних проблем розвитку є недостатнє розуміння важливості та переваг інклюзивного туризму. Це виражається в багатьох напрямках, зокрема у браку обізнаності та розуміння серед політиків, працівників сфери гостинності та широкої громадськості. Це є суттєвою перешкодою для розвитку, оскільки ускладнює формування підтримки амбітних ініціатив та забезпечення інтеграції цих ініціатив у більш широкі плани розвитку туризму. Більше половини людей з інвалідністю вважають, що їхні права відрізняються від прав людей без інвалідності. З них третина (35,7%) вважають, що мають менше прав, а 18,2% вважають, що мають

додаткові права порівняно з людьми без інвалідності. Водночас, на думку 40% людей з інвалідністю, їхні права не відрізняються від прав людей без інвалідності. Таким чином, кількість людей з інвалідністю, які відзначають відмінність у своїх правах порівняно з людьми без інвалідності, більша за кількість тих, хто так не вважає, лише на 10% [6, с. 12].

Багатьох з них у документах держструктур ще й відносять до категорії маломобільних груп населення. Проте низька мобільність – це не вибір людей, а недоліки інфраструктури українських міст, громадських просторів, рекреаційних зон.

Ще однією складністю розвитку доступного для всіх в Україні туризму є недостатній рівень інфраструктури та ресурсів для підтримки інклюзивних туристичних ініціатив. Це включає відсутність доступу до фінансових ресурсів, технічної експертизи та навчальних програм, а також відсутність доступних і безбар'єрних туристичних продуктів і послуг. Це може ускладнити повну реалізацію потенціалу інклюзивних ініціатив сфер гостинності та туризму.

Нормативний документ, на який варто посилається під час оцінки відповідності державним стандартам рівня інклюзивності інфраструктури, – Державні будівельні норми, а саме – ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд». Згідно з даним стандартом: «Інклюзивність будівель і споруд – комплекс архітектурно-планувальних, інженерно-технічних, ергономічних, конструкційних і організаційних заходів для забезпечення доступності будівель і споруд, у яких кожна особа, незалежно від віку, статі, інвалідності, функціональних порушень, рівня комунікативних можливостей або обставин, може відчувати себе безпечно і комфортно без сторонньої допомоги і в міру своїх можливостей» [6, с. 8].

Рейтинг доступності, складений у 2020 р. за ініціативою dostupno.ua, висвітив величезні проблеми мобільності, з якими стикаються жителі великих міст України. Усі 13 українських міст, які увійшли до рейтингу, отримали приголомшливі оцінки. Чернівці, який посів перше місце, отримав надзвичайно скромні 20% рейтингу доступності, тоді як Херсон, що опинився на останньому місці, отримав лише 6% [7]. На жаль, у більшості регіонів країни проблеми мобільності є більш ніж актуальними. Дослідження довели, що практично всі зацікавлені сторони в сьогоdnішній Україні продовжують ігнорувати питання мобільності та доступності.

Інформація щодо кількості осіб, що отримали послуги інклюзивного туризму, майже відсутня. Опосередковано можна використати інформацію, яку отримали в турагенств у 2020 р. (табл. 1).

Зазначимо, що політична та економічна нестабільність, яка вплинула на Україну останніми роками, додала додаткових викликів для розвитку інклю-

зивного туризму в країні. Це ускладнило створення та реалізацію безбар'єрної та доступної туристичної політики. Незважаючи на ці виклики, в Україні існує низка ініціатив і зусиль, спрямованих на сприяння розвитку інклюзивного туризму. Серед них – створення програм сертифікації інклюзивного туризму, розробка доступних та інклюзивних туристичних продуктів та послуг, удосконалення туристичної інфраструктури та просування найкращих практик і стандартів інклюзивного туризму. Ці ініціативи та зусилля можуть допомогти Україні розвинути більш інклюзивну та сталу індустрію туризму, а також позиціонувати себе як відповідальний і чуйний напрям.

Так, з метою створення безбар'єрного простору для людей з обмеженими можливостями в Україні ухвалено Національну Стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [8].

Особливостями розвитку туризму в Україні є наявність майже в кожному регіоні широкого спектра цікавих і часто унікальних природних, рекреаційних, туристичних, історичних, культурних чи архітектурних об'єктів, які використовуються або можуть бути використані в туристичній діяльності. Крім того, використання інноваційних технологій у туризмі дозволить прискорити процес конкурентоспроможного виходу України на європейський і міжнародний туристичні ринки.

Нові тенденції розвитку сучасного суспільства кожної цивілізованої країни, безумовно, спрямовані на створення комфортних умов проживання для всіх верств населення без виключень.

Соціальний рівень українського суспільства, як і раніше, відстає від європейського та світового стандартів, недостатньо відповідає нагальним потребам малозабезпечених верств населення, які віднесені до категорії осіб з особливими потребами. Дослідження інтеграції в суспільство індивідів з інклюзією, і, передусім, людей з обмеженими можливостями, розробка принципів, механізмів, основних напрямків, обґрунтування практичних рекомендацій цього процесу та вирішення пов'язаних з ним проблем є важливим і нагальним завданням для українського суспільства.

Концептуальною основою розвитку інклюзивного туризму є встановлення об'єктивних тенденцій взаємодії трьох систем: «люди з особливими потребами», «індустрія туризму» і «державна» (рис. 2), що забезпечить здатність створювати сукупні ефекти внаслідок внутрішньорівневої та міжрівневої взаємодії, активізувати якісні та кількісні зміни, які забезпечать сталий розвиток і, в кінцевому підсумку, сприятиме сталому розвитку держави.

Таким чином, розвиток інклюзивного туризму в Україні є складним і багатогранним питанням, яке, втім, може принести значні переваги громадам і регіонам країни. Завдяки правильній політиці, практикам і партнерству Україна може стати лідером у

Розподіл внутрішніх туристів, що обслуговувались турагентами, за метою поїздки та регіонами у 2020 р.

Регіон/Область	Кількість внутрішніх туристів, усього	Мета					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
Україна	35082	573	31140	3185	184	–	–
Вінницька	2224	–	2224	–	–	–	–
Волинська	567	–	561	6	–	–	–
Дніпропетровська	2575	101	2383	31	60	–	–
Донецька	694	7	677	10	–	–	–
Житомирська	552	–	533	19	–	–	–
Закарпатська	263	–	263	–	–	–	–
Запорізька	1692	–	1478	214	–	–	–
Івано-Франківська	304	–	304	–	–	–	–
Київська	2237	405	1800	32	–	–	–
Кіровоградська	913	–	911	2	–	–	–
Луганська	34	–	32	2	–	–	–
Львівська	5367	15	3053	2299	–	–	–
Миколаївська	276	1	174	6	95	–	–
Одеська	919	–	917	2	–	–	–
Полтавська	303	12	273	10	8	–	–
Рівненська	230	–	230	–	–	–	–
Сумська	505	–	496	9	–	–	–
Тернопільська	176	–	176	–	–	–	–
Харківська	3573	–	3286	287	–	–	–
Херсонська	3710	–	3673	37	–	–	–
Хмельницька	57	–	57	–	–	–	–
Черкаська	2774	–	2774	–	–	–	–
Чернівецька	18	–	18	–	–	–	–
Чернігівська	1132	–	1132	–	–	–	–
м. Київ	3987	32	3715	219	21	–	–

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України.

розвитку інклюзивного туризму та сприяти сталому та відповідальному зростанню своєї індустрії туризму. Впровадження практик інклюзивного туризму має вирішальне значення для зростання та розвитку української індустрії туризму, ці практики мають бути інтегровані в комплексну стратегію управління туризмом, яка враховує потреби та інтереси всіх зацікавлених сторін. Доступний туристичний об'єкт залучить більшу кількість туристів, підвищить рівень обслуговування, що приведе до більш повної задоволеності та, як наслідок, лояльності.

Отже, виявлення чинників, резервів і напрямів розвитку інклюзивного туризму в Україні та їх подальше стимулювання зможе забезпечити стійкість і конкурентоспроможність туристичної галузі в довгостроковій перспективі. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Звіт за результатами опитування «Проведення дослідження внутрішнього та виїзного туризму українців». Листопад/грудень 2021 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGJJEUCFkzBfAsIVbke9A/view>
2. Особам з інвалідністю / Міністерство соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invald-idnist.html>
3. Tourism for All – UNWTO Presents “Accessibility and Inclusive Tourism Development” / UNWTO. 19.05.2021. URL: <https://www.unwto.org/news/unwto-presents-accessibility-and-inclusive-tourism-development-compendium-of-best-practices>
4. Accessibility and Inclusive Tourism Development in Nature Areas – Compendium of Best Practices /

Рис. 2. Концептуальна основа розвитку інклюзивного туризму

- UNWTO. May 2021. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422777>
- Права людей з інвалідністю в Україні. За результатами Всеукраїнського опитування «Думки та погляди населення України». Аналітичний звіт. 2020 р. / Добрянська Н., Сачук Ю., Текучова І. та ін. URL: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/DisabilityRightsSurveyReport.pdf>
 - Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. ДБН В.2.2-40:2018. Київ, 2018. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>
 - Ozymok I. Ukraine's inaccessible cities / Atlantic Council. 06.05.2021. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-inaccessible-cities/>
 - Національна Стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>
 - 2020" [Rights of People with Disabilities in Ukraine. According to the Results of the All-Ukrainian Survey "Opinions and Views of the Population of Ukraine". Analytical report. 2020]. <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/DisabilityRightsSurveyReport.pdf>
 - "Inklyuzyvnist budivel i sporud. Osnovni polozhennia. DBN V.2.2-40:2018" [Inclusiveness of Buildings and Structures. Substantive Provisions. DBN V.2.2-40:2018]. Kyiv, 2018. <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf>
 - [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>
 - "Osobam z invalidnistiu" [Persons with Disabilities]. Ministerstvo sotsialnoi polityky. <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html>
 - Ozymok, I. "Ukraine's inaccessible cities". *Atlantic Council*. May 06, 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-inaccessible-cities/>
 - "Tourism for All - UNWTO Presents "Accessibility and Inclusive Tourism Development"". *UNWTO*. May 19, 2021. <https://www.unwto.org/news/unwto-presents-accessibility-and-inclusive-tourism-development-compendium-of-best-practices>
 - "Zvit za rezultatamy opytuvannia «Provedennia doslidzhennia vnutrishnyoho ta vyiznoho turyzmu ukraintsiv» [Report on the Results of the Survey "Conducting a Study of Domestic and Outbound Tourism of Ukrainians"]. November / December 2021. <https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGjEUCFkzBfAsIVbke9A/view>

REFERENCES

- "Accessibility and Inclusive Tourism Development in Nature Areas – Compendium of Best Practices". UNWTO. May 2021. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422777>
- Dobrianska, N. et al. "Prava liudei z invalidnistiu v Ukraini. Za rezultatamy Vseukrainskoho opytuvannia «Dumky ta pohliady naselennia Ukrainy». Analytychnyi zvit.